

Ipse ipsa Ibsen je obsahově hodnotný a precizně sestavený sborník prací, který by se měl ocitnout v příruční knihovně každého, kdo se hodlá tvorbou Henrika Ibsena zabývat, ať už studijně nebo prakticky. Nakladatelství Elg se tímto počinem podařilo zaplnit stávající mezeru mezi odbornými publikacemi o dramatikovi, který významně ovlivnil i české divadlo. Navíc tak učinilo „očima současníka“. Neměli bychom opomenout, že k dobrému dojmu z publikace přispívá velkou měrou i její celkový vzhled – od obálky, vnitřní úpravy až k volbě písma. Ke závěrečnému zvolání v předmluvě, znějícímu: „Doufáme, že se neztratíš!“, tudíž odpovídám: „To si piš, že ne!“.

Hana Hložková

K HOSTOVÁNÍ KABARETU PFEFFERMÜHLE V ČESKOSLOVENSKU

Ve třicátých letech minulého století se v souvislosti s hrotící se situací v Německu stává Československo jednou z vyhledávaných oblastí německých exulantů. Stále silná německá menšina, vyvíjející rozsáhlé spolkové aktivity, po století pěstovaná znalost německého jazyka i celková vstřícnost vůči německým běžencům, tvořila z našeho státu další dostupné centrum antifašistických uprchlíků. V tomto období prochází naší republikou spolu s vlnou intelektuálů také mnozí kulturní pracovníci, výjimkou není ani Bertolt Brecht, Erwin Piscator nebo Max Reinhardt.

Není náhodou, že krátce po ustavení prvních azylových domů je voláno také po divadelní práci. Díky tomu vznikají první pokusy o vznik a ustavení takových provozů především v rámci malých divadelních forem. Jejich aktivita byla často zaměřena právě na protifašistickou agitaci. Již v roce 1933 vzniká po vzoru Burianova Děčka tzv. Studio 1934, které se například pokusilo po svém – totiž v agitačním duchu – využít principy voicebandu. Nelze opominout ani projekt českých a německých divadelních pracovníků přinášející na scénu Stavovského divadla v roce 1936 přes sto let starou Štěpánkovu dvoj-jazyčnou hru *Čech a Němec*, v níž excelovali čeští i němečtí profesionálové.

Zvláštní pozici mezi divadelními aktivitami německých uprchlíků zaujímá kabaret Eriky Mann Pfeffermühle (Mlýnek na pepř), jemuž dal název otec zakladatelky, významný spisovatel Thomas Mann. Právě Erika Mann se stala ústřední tvůrčí osobností, byla nejen výraznou herečkou, ale také autorkou většiny textů pozoruhodné literární kvality. Kabaret Pfeffermühle založila s podporou svého bratra Klause na sklonku roku 1932 v Mnichově. Pro velký zájem publika se provoz kabaretu zakrátko přestěhoval do větších prostor ve Schwabingu. Do slibného počátečního úspěchu ovšem zasáhly historické události. Po požáru Říšského sněmu se podobně jako mnozí jiní rozhoduje Erika Mann a někteří další členové souboru pro exil. Své působiště nalézají ve Švýcarsku, konkrétně v Curychu, kde se zanedlouho spojí s dalšími divadelními pracovníky a ještě v říjnu roku 1933 obnovují aktivitu původního Pfeffermühle.

Tehdy se už ovšem zcela proměňuje nasazení repertoáru, jenž původně vycházel z tradic německého literárního kabaretu, odkud přebírá především formu spojující konferenci se sólovými výstupy, recitací, zpěvem a tancem. Pod vlivem politických událostí dochází k daleko výraznější protifašistické angažovanosti. I když ani ve Švýcarsku nebyla situace jednoduchá: kabaret čelil útokům místních fašistů a byl také nucen podřídit se zásahům cenzury. I díky tomu se autoři obrací k jinotajům a metaforám, náznakům, zašifrovaným narážkám, které navzdory různým omezením lákaly diváky.

Vzhledem k vzestupu diváckého zájmu o jeho tvorbu začíná rozvíjet Pfeffermühle zájezdovou činnost. Po hostování ve většině švýcarských kantonů se kabaret dostává také

do jiných evropských zemí nesvázaných dosud fašistickou diktaturou. Při svém turné na začátku roku 1935 přijíždí do Československa. Tehdy hostuje v divadle Unitaria s programem sestaveným z jednotlivých výstupů a krátké revue. Pro velký ohlas nakonec kabaret prodlužuje své hostování o další dva týdny, a to i přes zásahy cenzury a intervence německého velvyslanectví.

Erika Mann v téže době také navštívila představení v obou progresivních avantgardních divadlech, v Burianově D'35 shlédla *Žebráckou operu* a v Osvobozeném divadle *Kata a blázna*. Zvláště o druhém z nich se vyjádřila s velkou chválou, sama se zabývala možnostmi uplatnění revuálního žánru. Ocenila tehdy práci Voskovce a Wericha jako paralelu ke svému vlastnímu stylytovnému úsilí a hledání živého divadelního tvaru, který bude hovořit k širokému publiku civilním, srozumitelným jazykem.

V případě druhého hostování Pfeffermühle v ČSR, k němuž došlo o prázdninách téhož roku, tentokrát i s krátkou zastávkou v Brně, zasáhly naše úřady do repertoáru kabaretu natolik citelně, že z původního programu zůstaly jen o to více zašifrované texty, z velké části jen aktualizované parafráze známých pohádkových námětů. Nepochybný podíl na úspěchu kabaretu měla vedle jeho zakladatelky další výrazná herečka, všestranně nadaná Therese Gihese a také tanečnice Lotte Goslar, oživující repertoár svými tanci s aktuální politickou tematikou. Goslar tím vytvářela určitou paralelu k podobně angažovaným sólovým tanečním kreacím, jaké v té době u nás prezentovala Mira Holzabchová.

Třetí a poslední hostování kabaretu Pfeffermühle se odehrálo v únoru roku 1936, a sice v Praze, Brně a Moravské Ostravě. Tentokrát tvořily program dva výstupy, krátká revue *Agentura pro podivíny* a skeč *Prorok*; cenzura tentokrát nezasáhla tolik jako v předchozím případě. Diváci tak měli možnost shlédnout ostrou satiru na hitlerovskou propagandu o rasové čistotě, ideologii a praktikách Třetí říše. Poslední vystoupení Pfeffermühle v Československu znamenalo rozhodný úspěch. V průběhu roku 1936 se většině členů kabaretu podařilo emigrovat do Spojených států, někteří našli dočasné zaměstnání právě v Československu. Například tanečnice Lotte Goslar se v průběhu sezóny Spoutaného divadla stala choreografkou a tanečnicí ve Voskovcově a Werichově *Baladě z hadrů*. Ale i ona nakonec odjela do Ameriky, kde se pod vedením Eriky Mann znovu formoval je původní podnik. Jeho antifašistická angažovanost ovšem nezískala v novém prostředí příliš velký divácký zájem, v roce 1937 nakonec kabaret v zemi tehdy ještě vzdálené problémům Evropy zanikl.

Působení kabaretu Eriky Mann u nás posílilo protifašistickou divadelní činnost, nejen ve sféře malých divadelních forem. Pfeffermühle, ačkoliv musel operovat s rozsáhlou diváckou základnou, se nikdy nesnížil na úroveň primitivní zábavy. Jeho poslání nespočívalo ani v rozverném veselí, humor měl příděch tragična a jeho cílem bylo především burcovat zájem publika a demaskovat běžnému divákovi celou otřesnou mašinérii ideologie. Ve své době u nás hostující podnik Eriky Mann poukazoval na aktuální společenské problémy kvalitním repertoárem, opřeným o precizní herecké výkony. Vyplňoval také mezery v českém divadelním prostředí a poukazoval na skutečnost, že jedinou možnou cestou, jak vytvářet aktuální divadlo odpovídající požadavkům „tady a teď“, je cesta politické angažovanosti.

Andrea Jochmanová